

Női „tetoválóművészet” a Gulág táboraiiban 1934–1953

BÁRDONICSEK DOMINIKA

Tanulmányomban részben pszichológiai szempontból, részben Dancig Szergejevics Baldajev¹ gyűjteménye révén vizsgálom a sztálini totális államszocialista diktatúra egy speciális területének, a Gulág női táborainak egy sajátos szegmensét, a női „tetoválóművészetet”. Bemutatom, hogy a nők a tetoválásokon keresztül miként próbálták kifejezésre juttatni identitásukat, érzelmeiket és gondolataikat a számtalan megaláztatás és degradáció közepette. A téma aktualitását adja, hogy a Gulágon raboskodók, elsősorban a női kényszermunkások által viselt tetoválásokról elenyészően kevés információval rendelkezünk mind itthon, mind külföldön.

Mielőtt rátérek a tetoválóművészet tárgyalására, szükségszerű röviden néhány szót ejteni arról, hogy hol voltak női táborok és mekkora volt a nők aránya a lágerrendszerben. Annak érdekében pedig, hogy a későbbiekben jobban megértsük a tetoválások jelentőségét, fontos érintenünk annak kérdését, hogy milyen körülmények között éltek a nők a lágerekben és, hogy mi volt a különbség a köztörvényes és a politikai foglyok között.

A nők helyzete a lágerekben

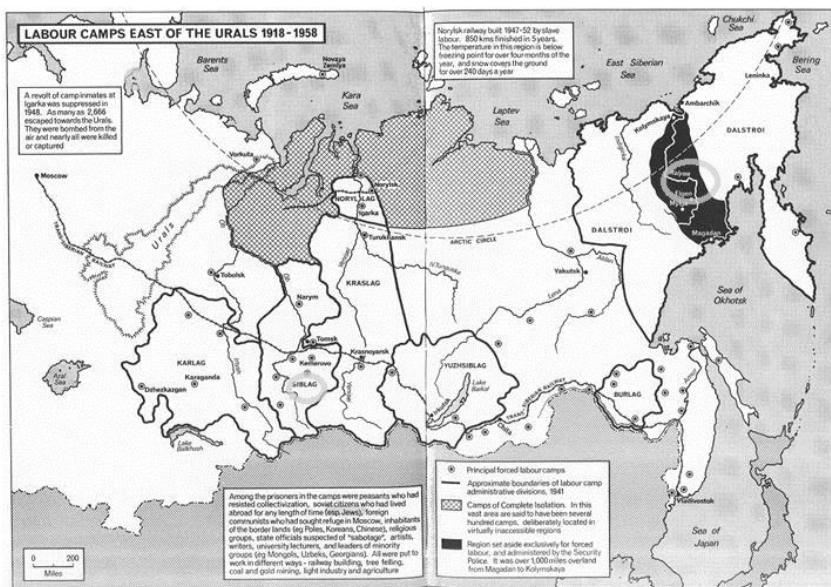
A női rabokat az ítéletet követően – ha egyáltalán volt tárgyalás – zárhatták vegyes vagy női táborba. A női lágerek között megemlíthetjük például kolimai Elgent, Sziblagot és a SZLON (Szavernije Lageri Oszobovo Naznacsenyija = Különleges Rendeltetésű Északi Lágerek) alá tartozó Zajackij Osztrovot (1. ábra). A női lágerek azonban igencsak különböztek egymástól, hiszen ahogy Czéh Zoltán fogalmaz egyik tanulmányában, „*aligha beszélhetünk a harmincas években [...] egységes »lágerekről«, [...] a rendtartás, az élet- és munkakörülmények mindenütt a helyi adottságok és követelmények függvényében alakultak ki.*”² Így a táborok között voltak nagyon és kevésbé szigorúak egyaránt. Előbbit példázza, hogy amennyiben egy tábor kellő távolságban helyezkedett el a vezetőség látókörétől, akkor az örök „megengedhették maguknak”, hogy az általánosnál alacsonyabb szinten tartsák a napi fejadagot és magasabban a napi munkanormát.

Az évtizedek során a Gulág lágereiben a nők számaránya mindig alacsony volt a férfiakéhoz képest (2. ábra). 1934-ben a lágerek létszámának 5,9 %-át (30 108 fő), 1939-ben 8,4 %-át (109 986 fő) tették ki. Csupán a második világháború alatt történt komolyabb változás: 1943-ban arányuk elérte a 13,1 %-ot (125 184

¹ Burját-mongol családból származott. 1940–41-ben az irkutszki képzőművészeti főiskolán tanult, majd a háború kitörése után a hadseregben szolgált. Leszerelését követően egészen 1981-ig a belügyben dolgozott. Volt börtönőr, belügyes tiszt és a leningrádi bünyügyi nyomozóosztály őrnagya is.

² CZÉH 1995. 200.

fő), 1945-ben pedig a 24 %-ot (168 634 fő).³ A változás oka az volt, hogy számos férfi rabot kiküldtek a frontra, így a nők a rabok számának a korábnál nagyobb részét tették ki. Közülük legkevesebben az északi ipari lágerekben voltak.⁴ A Gulág-telepeken a háború alatt valamennyivel magasabb volt az arányuk. 1943-ban a rabok közel 28 %-át (131 928 fő), 1945-ben pedig 38 %-át (246 996 fő) tették ki.⁵

Source: <http://dobrochan.ru/src/gif/1007/22-SU-1918-1958-arbeitslager-gulag-oeslich-des-ur.gif>

1. ábra: A Gulág női táborai

Forrás: The Emergence of Joseph Stalin

<https://slideplayer.com/slide/6832063/> (Letöltés: 2017.02.14.)

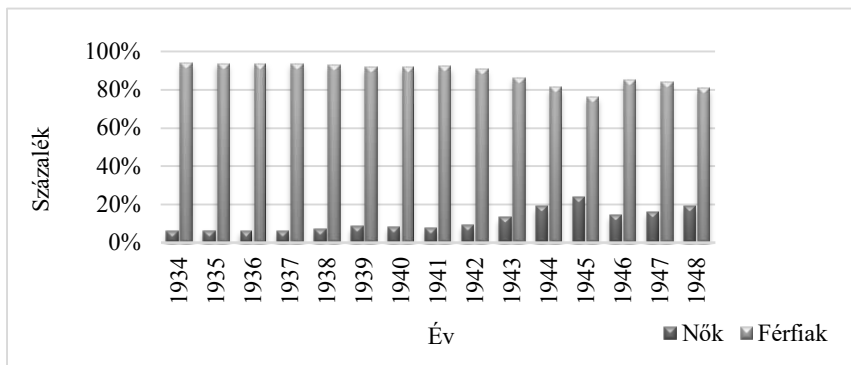
A női kényszermunkások szegényes körülmények között éltek mindennapjaikat mind „lakhatás”, élelmezés, higiénia, mind egészségügy terén. Nem volt biztosítva számukra a megfelelő élettér. A legtöbb nő élete borotvaélen táncolt, hiszen sok esetben csak kevés választotta el őket a haláltól. Ennek oka az egészségtelen életkörülmények, a folyamatos alultápláltság, a vitaminszegény ételek és a csekély mennyiségű ivóvíz fogyasztása, a fizikai túlterheltség, valamint a különféle betegségek megjelenése volt. A nők életét nap mint nap megnehezítette a velük szembeni kegyetlen bánásmód állandó jelenléte is, melynek a számtalan megaláztatás, a személyiségük megtörése, a degradáció, a

³ ZEMSKOV 1991, 82.

⁴ APPLEBAUM 2005, 573.

⁵ ZEMSKOV 1991, 83.

tárgyként való kezelés, a megszámlálhatatlan kínzási folyamat, illetve egyéb büntetési módszer is részét képezte. Azonban a mindennapok szörnyűségei, pszichikai és lelki megpróbáltatásai közepette számos nő az idő múlásával is igyekezett megőrizni identitását, kifejezni érzelmeit és gondolatait. Ebben töltöttek be nagyon fontos szerepet a tetoválások.

2. ábra: Nők és férfiak aránya a Gulág táborokban 1934 és 1948 között
(ZEMSKOV 1991, 83)

A női foglyok között is megkülönböztethetünk politikai és köztörvényes rabokat. Különbséget kell tennünk azonban a sztálini korszak és a cári rezsim politikai foglyai között. Galina M. Ivanova szerint a sztálini időkben „politikai foglyoknak” tekintett rabok – szemben a cári rezsim forradalmár foglyaival – valójában sosem képezték a rendszer ellenzékét és nem is küzdöttek annak megdöntéséért. Ennek ellenére őket nevezték a „nép ellenségeinek”. Ezenfelül a sztálini korszakban a politikai foglyok sosem voltak különleges státuszban. A rabok hierarchiájában az urkák, azaz köztörvényesek alatt helyezkedtek el.⁶

A sztálini korszak politikai foglyait egyébként tábori nyelven „*kicsi rózsáknak*” hívták. Közöttük előfordultak hazaárulók, ellenforradalmárok stb. Ők álltak a hierarchia alján és jóval nehezebb körülmények között éltek, mint a köztörvényesek. A politikaiakat nagyobb szigorral ellenőrizték és a legnehezebb munkákra osztották be. Emellett állandóan ki voltak téve a köztörvényesek erőszakos cselekedeteinek. Ahogy Dancig Szergejevics Baldajev megfogalmazta, „*az emberi élet, különösen ha a »nép ellensége«-nek életéről volt szó, nem ért semmit. Megölése pedig annyit jelentett, mint egy légy vagy poloska agyoncsapása. A politikai elítélteket gyakran megerőszakolták és elkövettek mindent, hogy emberi méltóságukat porig alázzák. Ők voltak a legsanyargatottabbak, a legmegalázottabbak.*”⁷ A tábori hierarchia tetején álltak

⁶ IVANOVA 2006, 196–197.

⁷ KOVÁCS – SZTRÉS 1989. 31.

a köztörvényes nők, akiket „kis violáknak”, illetve „urkának/urkásznak” neveztek. Közöttük említhetjük többek között a prostituáltakat és a tolvajokat is. Ők a politikai foglyokkal szemben könnyebb munkát végeztek és szabadabban „úzhették tevékenységeiket”.⁸

„Tetoválművészet”

A következőkben a tábori élethez szorosan kapcsolódó női „tetoválművészetről” fogok szólni, mely – ahogy a későbbiekben is látni fogjuk – nem csak díszítő funkcióval bírt. A következőkben bemutatott tetoválási témákat és motívumokat Dancig Szergejevics Baldajevnek köszönhetően ismerhetjük, aki 1948–49-től kezdve gyűjtötte össze a tetoválasokat a női és férfi lágerekben, munkatelepeken és börtönökben. Rajzokat és jegyzeteket készített. Ha szükséges volt, meglátogatta a büntető intézmények zuhanyzóit és orvosi rendelőit, megvizsgálta a nyilvántartási kartonokat, vagy az elhunyt elítéltek tetováásaival vetette össze saját vázlatait. Az orvosi szobák látogatásának fontos szerepe volt a női tetoválási szimbólumok összegyűjtésében. Megesett ugyanis, hogy a jellegzetes tetoválast viselő nőket bevezették az orvosi rendelőbe, ahol a fehér köpennyel ellátott, egészségügyi alkalmazott szerepébe bújó Baldajev fogadta a rabokat és tekintette meg azok tetoválásait.⁹ Baldajev gyűjteménye 1981-ben jelent meg „titkos” jelzéssel és a *Belügyi szervek munkatársainak, belső használatra* alcímet viselte. 1989-ben Magyarországon is megjelent Kovács Ákos és Sztrés Erzsébet szerkesztésében *Tetovált Sztálin. Szovjet elítéltek tetoválásai és karikatúrái* címmel.

Általános felfogás, hogy a tetoválás¹⁰ maszkulin szokás,¹¹ holott számos nő viselt és visel ma is tetoválast. Nem volt ez másképp a Gulágon sem. Fiatalok és

---

⁸ VASICEK 2003, 18.

⁹ KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 20.

¹⁰ A tetoválas szokása nagyon régi időkre nyúlik vissza. Az első tetoválast viselő múmiák a Kr.e. 4. századból ismertek. Az ókori Egyiptomban a Kr.e. 4. századig kizárólag női tetoválasokról beszélhetünk, melyekre a kutatók szerint egyfajta kabalaként tekintettek (SZENDI 2009, 20–21). I. Hadrián pápa megtiltotta a tetoválast 787-ben, ugyanis a Bibliára hivatkozva ellenezte az Istentől kapott test „megcsúfítását”: „*Ne vagdaltjátok be testeteket halottért, és ne végezzetek magatokon tetoválast. Én vagyok az ÚR!*” (3Móz 19:28). Innentől kezdve egészen James Cookig nemigen hallhatott a világ a tetoválasokról. Cook első csendes-óceáni útján (1768–1771) beszámolóit készített a Tahiti-szigeten alkalmazott tetoválási szokásokról. A test ilyenfajta megjelölését Tahitin „tatua-nak” nevezték (Tatua=megjelölni, ütni). Cook a szót angolosította (tattoo) és a kifejezés elterjedt szerte a világon. Az egyes társadalmakban azonban nemcsak az alsóbb rétegek körében vált kedvelté a tetoválas, hiszen az arisztokraták és az uralkodók között is szép számmal találunk tetoválassal rendelkezőket (még fiatalon tetováltatták magukat). Oroszországban is megjelent a tetoválas, ahol férfiak és nők egyaránt tetováltatták magukat. Hercegnők keresték fel a szentpétervári angol tetoválművészeket, akik kiterjesztett szárnyú sasokat, jelmondatokat, szalagdiszket rajzoltak fel például térdükre (SZTRÉS – KOVÁCS 1994, 45–46). Ugyanakkor a 19. században még előfordult, hogy „*látens bűnözők, vagy degenerált arisztokraták*” névvel illették a nem börtönben raboskodó tetovált embereket (IBOLYA 2002, 7).

¹¹ Részben a tengerészekhez, férfi rabokhoz, katonákhoz szokták kötni.

idősek, passzív és aktív leszbikusok egyaránt tetováltatták ujjukat, karjukat, vagy akár hátukat, csakúgy, mint a férfiak.

Napjainkban is újra, meg újra megjelenik egy sztereotípia, mely szerint azon nők, akiknek testén sok tetoválás látható, így akarják szexuális vonzerejüket fokozni.¹² Ennek gyökerei a gyarmatosítás koráig nyúlnak vissza, amikor a színes bőrű nőket szexuálisan túlfűtöttek és primitívnek bélyegezték meg.¹³ A szexuális vonzerő megerősítése feltehetően a Gulág néhány kényszermunkás nője körében is fontosnak számított, így egynél jóval több tetoválást viseltek, bár arról egyelőre nem tudunk, hogy Sztálin idején voltak-e olyanok, akiknek egész testét tetoválás borította volna.¹⁴ Ám nem kizárólag a nemi kisugárzás miatt varrathatott magára egy női rab egynél több tetoválást. Hiszen ahogyan napjainkban, hasonlóképpen a lágerek kényszermunkásai közül is többen úgy gondolhatták, hogy az újabb és újabb tetoválások által szerzett különleges érzés és öröm elfeledteti a mindennapok szörnyűségeit, problémáit és esetleg javítja az önmagukról alkotott képet.

Csakúgy, mint sok kultúra körében ma is, a Gulágon is megvoltak a maga szokásai, szabályai a tetoválás viselésének. Voltak köztük azonban olyanok is, melyek megsértése komoly következményekkel járhatott. Ilyen volt például a társadalomellenes jelentéssel bíró tetoválások viselése. Milyen okra vezethető vissza a test ilyen jellegű díszítése és magának a társadalomnak a bírálata? Baldajev szerint magyarázattal szolgálhat a munkatáborok zsúfoltsága, a gyakori kihallgatások és motozások megléte, a szigorú büntetési rendszer, a csekély mennyiségű és alacsony kalóriájú ételek osztása, valamint az élelmiszer-csomagok és a levelezés korlátozása.¹⁵ Hozzáfűzi, hogy a társadalomellenes tetoválásokat motiválta „*az önkény, [...] a demokrácia minden formájának elfojtása, [...] a másként-gondolkodás kegyetlen elnyomása [...]*.”¹⁶ Mi történt azokkal, akik ilyen tetoválást viseltek? Ha az örök valakin ilyet találtak, akkor meghosszabbították büntetésének időtartamát, vagy akár agyon lötték.¹⁷ Számtalanszor megesett az is, hogy valakiről erőszakkal távolították el tetoválását. Dancig Szergejevics Baldajev a vele készített interjúban beszámol arról, hogy a Leningrád melletti Szablino nevű kolónián Galina Ivanovna Szüszojova parancsnoknő néhány nőről sebészeti úton távolította el a horogkereszt mintájú tetoválásokat.¹⁸ Fontos azonban megjegyezni, hogy a

---

¹² Ehhez hozzájárul, hogy míg a férfiakat általában erősnek, érzelmentesnek és racionálisnak, addig a nőket érzelmesnek, érzékenynek és az ösztöneik által vezéreltek tekintették/tekintik (GORZÁS 2013, 105).

¹³ GORZÁS 2013, 105.

¹⁴ Baldajev megemlíti a vele készített interjúban egy Bogdanova nevű idős tolvajnőt, akinek testén alig volt szabad hely. Azt azonban sajnos nem említi, hogy a hölgy mikor raboskodott a Gulágon (KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 22).

¹⁵ KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 28.

¹⁶ KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 27.

¹⁷ KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 29.

¹⁸ KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 30.

horogkereszt motívum egészen az 1950-es évek végéig nem volt gyakori a Gulágon.

A tetoválás viselését, így témáját maguk a rabok is szabályozták egymás között. Miért? A válasz a tetoválás szerepére vezethető vissza. A tetoválás identifikáló, hiszen ahogy az ember arca és testtartása tükrözi fizikai adottságait, jelenlegi érzélemvilágát és gondolatait, úgy maga a test, a külső is jelentéstartalommal bír és identitást fejez ki. Baldajev is megfogalmazza, hogy „*a tetoválás egy sajátos névjegy, mely nagyon jellemző tulajdonosára.*”¹⁹ Tükrözi, hogy valaki milyen társadalmi csoporthoz tartozónak érzi magát, illetve, hogy magán a csoporton belül milyen „szerepben” tetszeleg, milyen pozíciót tölt be. A tetoválás ezen kívül szemléltetheti viselőjének családi állapotát is (például házasság, hajadon). Az identitás kifejezéséhez hozzátartozott az is, hogy sok nő a szigorúan szabályozott életkörülmények, a számtalan megaláztatás és degradáció közepette törekedett arra, hogy úgyszólván legalább minimálisan visszaszerezze az irányítást saját élete felett. Ezt pedig saját testének tetoválásával érezte megvalósíthatónak, hiszen úgy vélte, hogy testével csak ő rendelkezik, így azzal azt csinál, amit akar. Így, ha úgy tartja kedve, tetoválásokkal fejezi ki érzélemvilágát és gondolatait.

A lágerekben sok esetben meg lehetett mondani, hogy egy nő köztörvényes vagy politikai fogoly volt-e és, hogy azon belül hol volt a helye a hierarchiában. Ehhez hozzájárult, hogy a '40-es évek végén és az '50-es évek elején speciális tetoválásokkal látták el a politikai foglyokat, egész pontosan azok homlokát. Itt megemlíthetjük a *nép ellensége, hazaáruló, kutyafajzat és áruló vagyok* „jelzéseket”.²⁰ Azt azonban egyelőre sajnos nem tudjuk, hogy az említett kifejezéseket milyen mértékben alkalmazták női rabok esetében.

Mindazonáltal nemcsak a rabok státusza volt megismerhető a tetoválások alapján, hanem – ahogy Baldajev a vele készített interjúban elmondta – meg lehetett mondani még azt is, hogy milyen „bűncselekmény elkövetése” miatt kerültek a Gulágra és hány évre. Hozzáfűzi, hogy tapasztalatai szerint a tetoválások 80 %-ban tükrözték viselőjük múltját.²¹

Mindezek oka az volt, hogy a női rabok hierarchiájában minden „szintnek” megvolt a maga tetoválás „köre”, melyből választhatott. Ez volt a „felelj meg a tetoválásodnak törvény”. Ennél fogva senki nem viselhetett olyan tetoválást, mely a hierarchiában felette állók tetoválási motívumai közül való volt (például tigris, sas, templom²²). Ha valaki megsértette a „törvényt”, akkor a többi rab kényszeríthette az illetőt, hogy távolítsa el tetoválását, ha kell késsel, savval,²³ vagy akár dörzspapírral.

---

¹⁹ KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 26.

²⁰ KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 30.

²¹ KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 30.

²² Az említett három szimbólum a pervaja pityorka, azaz az első ötösfogat tagjainak körében volt jellemző. Az említett rabok többszörösen visszaesők voltak és a hierarchia legtekintélyesebb tagjainak számítottak.

²³ SZTRÉS – KOVÁCS 1994, 46.

A tetoválások készítési technológiája igencsak kezdetleges volt. A festék alapanyaga leggyakrabban a Szkorohod márkájú cipő talpa vagy sarka volt. Miután a gumit elégették, a nyert kormot cukorral és vizelettel elkeverték. Az így kapott festéket ezután hegyes szöggel vagy drótdarabbal bejuttatták az epidermiszbe.²⁴

A továbbiakban szót kell ejtenünk a tetoválások témáiról és motívumairól. A következő kép két olyan tetoválást ábrázol (3–4. ábra), melyek tükrözik a rabok helyét a Gulág társadalmán belül.²⁵ A tetoválásokat Baldajev rögzítette, melyeket a Kovács Ákos és Sztrés Erzsébet által írt *Tetovált Sztálinból* ismerhetünk meg. Sajnálatos, hogy a tetoválásoknál a szerzők általában nem említik, hogy azok börtön-, vagy tábortetoválások-e, illetve, hogy a sztálini vagy a későbbi időkben keletkeztek. Az említett két tetoválás a fiatalkorú nők körében volt jellemző, ám ezeknél sem tudunk pontosabb információkat a keletkezést illetően.

3–4. ábra: Fiatal nők tetoválásai
(KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 62–63)

²⁴ SZTRÉS – KOVÁCS 1994, 46.

²⁵ KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 62.

A 3. ábrán a 3. számú tetoválás egy női alakot ábrázol kereszttel és szögesdróttal. Jelentése: „Ártatlanként ítélték el.”, illetve „Ez a sorsom”. Ez a tetoválás a tolvajok körében volt használatos.²⁶ A tolvajoknál gyakori motívum volt a 4. ábrán látható 14. számú is, mely egy angyalként repülő nőt ábrázol. A 3. ábrán látható 9. számú tetoválás pedig egy félmeztelen nőt ábrázol kezében két pisztollyal. Jelentései: „Bandita vagyok”, „A tolvajok törvényét betartom”, „Mindent tagadó”. Baldajev elmondása szerint az ezt viselő női rabok általában többszörösen visszaesők voltak.²⁷

Mint említettem, a leszbikususok is viseltek tetoválást. A következő tetoválás, mely a „fiatalkorától romlott” nőt jelölte, egy a kezében almát tartó meztelen nőt ábrázol, akinek testére rátekeredik egy kígyó (5. ábra).²⁸

5. ábra: Leszbikus nők tetoválása
(KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 66–67)

Az identifikáláson túl Ibolya Tibor szerint a lágerekben a tetoválások gyakran a túlélés eszközét is jelenthették. Miért? A tetoválás kifejezhette viselője veszélyességének mértékét, így a többi rab tudhatta, hogy milyen következményekkel járhat ezen rab provokálása.²⁹ Feltételezhetően ez mind a férfi, mind a női kényszerszermunkások körében jellemző volt.

A tetoválásnak a már említetteken kívül más jelentése és funkciója is lehetett. Érdeemes itt megemlítenünk Winnicot 1984-ben született elméletét, mely szerint „a lélek energiája az értelemből a testbe áramlik, amikor közvetlen a tudati kapcsolat a testtel, és ennek számos, könnyebben elérhető formája van: szex, masszázs, mélylélegzés, tánc stb. A börtönben ezek a technikák kevésbé

²⁶ KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 62–63.

²⁷ KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 62–63.

²⁸ KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 66–67.

²⁹ IBOLYA 2002, 5.

gyakorolhatók az intimitás hiánya miatt. Ennek a feloldása lehet a tetoválás, ami valamelyest nehezebben kivitelezhető, mint egyéb testtudatosító módszerek, de összességében mégis az lesz az eredmény, hogy a fogvatartott a benső tudattartalmait ki tudja hozni magából. A tetoválás átmenet önmagunk és a többiek között, valamint egyfajta szimbolikus híd a múlt és a jelen között. A tetoválásban a személy képes a belsővé tett értékeket azonosítani, és egy speciális formai nyelvvel megfogalmazni. A tetoválás ilyen szempontból önismereti stratégia, azaz a tudatosság egyfajta serkentése, és ezáltal hozzájárul a fogvatartott komfortérzetéhez.”³⁰

A nők gyakran örököztették meg testükön a táborokon kívüli társadalmi problémákat³¹ vagy saját életük egy-egy emlékezetesebb (akár pozitív vagy negatív) pillanatát. Hiszen ahogy Schild Mariann és Hornyacsek Júlia is megfogalmazza, a tetoválásoknál „a választott motívumok a személyiség szülöttei, és ezek a minták pedig úgymond »feed-back« mechanizmusként működnek, azaz visszahatnak a személyiségre. A testünk, és a rajta található tetoválási kép a lelkünk hordozója, ami tartalmazza énképünket, azonosságtudatunkat, és kialakítja viselkedésünket. Ilyen formán szoros a kapcsolat a testnek az egyén lelkivilágával, illetve annak problematikájával. Az ember szabad akaratát fejezi ki a test felett, mintegy kifejezve, hogy »ez az enyém«.”³² A motívumok témái között megemlíthetjük a fontosabb szerelmi kapcsolatok születését, a szüzességük elvesztését,³³ házasságkötést, gyermekszületést, közeli barát vagy családtag elvesztését.

A motívumok között gyakoriak voltak a virágok, madarak, szívek, angyalok, koszorúk, hangszerek (például gitáron vagy hegedűn játszó nő). Utóbbi gyakori ismertetője volt a leszbikusoknak.³⁴ A virágok között kedvelt motívum volt a rózsza vagy tulipán szögesdróttal, melyet általában a 16. vagy 18. születésnapjukon tetováltak lányokra, szimbolizálva, hogy bekerültek a bűnözői társadalomba és elhagyták fiatalságukat. Ezzel a tetoválással az immár nőnek számító kényszermunkások megerősítették helyüket a bűnözői hierarchiában. Jóllehet, újonnan szerzett tetoválásuk különbözött azon „lágér lakókéttól”, akik a Gulág egyik árvaházában születtek vagy nevelkedtek. Hiszen az ő tetoválásuk magasabb társadalmi státuszt jelzett a rabok körében.³⁵

A tolvajokon és leszbikusokon kívül tetoválásokat viselt néhány gyermekétől elszakadt anya is. Feltehetően úgy érezték, hogy a tetoválás viselésével könnyebben tudják elviselni a távolságot. Bár az ő tetoválási szimbólumaikról nagyon kevés adattal rendelkezünk, tudjuk, hogy alkalmazott szimbólum volt a

---

³⁰ FLIEGAUF 2014, 52–53.

³¹ VINCENT 2015, 140.

³² SCHILD – HORNYACSEK 2012, 99.

³³ Ezt például az alma szimbolizálta.

³⁴ VINCENT 2015, 141.

³⁵ VINCENT 2015, 141.

gyermekfej. A 6. képen látható motívum jelentése: „Emlékezés a kisárvára.”, „Emlékezés az elhagyott vagy tönkretett gyermekekre.” (6. ábra)³⁶

6. ábra: Anyák tetoválási szimbóluma
(KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 60–61)

Azonban a gyerek, mint motívum nemcsak az anyák tetoválásaiban jelent meg. Hiszen (általában felnőtt nővel együtt ábrázolva) a gyermekekre emlékezésen kívül szimbolizálhatta a szabadulás és az otthon után vágyódást is. (7–8. ábra).³⁷

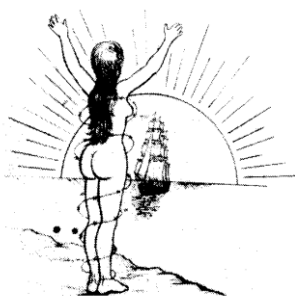
7–8. Fiatalkorú nők tetoválása a jövőről, honvágyról
(KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 60–61)

---

³⁶ KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 60–61.

³⁷ KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 60–61.

A szabadság utáni erős vágyakozást fejezte ki a következő képen látható motívum is (9. ábra), mely egyben a szebb jövő reményét és a szülőkre való emlékezést is magában hordozta. A szögesdróttal átfönt nő, háttérben a Nappal és vitorlással kifejezi, hogy „Emlékszem a szabadságra. Emlékszem a szüleimre.” A Nap az apát, a víz pedig a megtisztulást szimbolizálja.³⁸

9. ábra: Fiatalkorú nők tetoválásai a honvágyról és szabadulni akarásról
(KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 62–63)

Összegzés

Elsősorban Baldajev gyűjteménye révén meggyőződhattünk afelől, hogy a tetoválások sosem hirtelen elgondolás eredményeként vagy ok nélkül születtek. Kiemelt szerepet töltöttek be a Gulágon raboskodók életében, akár férfiakról, akár nőkről legyen szó. Hiszen a szigorú szabályok, a mindennapok megpróbáltatásai közepette élő, korlátozott lehetőségekkel bíró rabok számára sok esetben csak a tetoválásban adódott lehetőség az önkifejezésre, – az olykor provokáló habitusú – véleménynyilvánításra, és a problémák legalább néhány percre való elfeledésére.

Ugyanakkor a tetoválások nemcsak az érzelmek, gondolatok szemléltetésében töltöttek be meghatározó szerepet. Jellegzetes ismertetőjegyek is voltak egyben, mivel a kényszermunkások sok esetben akár egy tetoválás alapján is meg tudták mondani rabtársukról, hogy „ki ő”, van-e/volt-e családja, illetve, hogy milyen váddal és mennyi időre került a Gulágra. Emiatt nevezték sok esetben a test ilyen jellegű díszítőelemeit „beszélő tetoválásoknak”.

A Gulág női „tetoválóművészetének” kutatását még nem tekintem lezártnak, mivel számos olyan kérdés merült fel a tetoválások motivációit és motívumait illetően, melyeket a jövőben érdemes lenne behatóbban is megvizsgálni. Ezen kérdések megválaszolására egyelőre nincs lehetőség a rendelkezésünkre álló források csekély száma miatt, azonban reményeim szerint a közeljövőben újabb források bevonásával további adatokkal gyarapodhat a tanulmányomban bemutatott téma.

³⁸ KOVÁCS – SZTRÉS 1989, 62–63.

Primer forrás

ZEMSZKOV 1991= Zemszkov, V. Ny.: *Szovjet Füzetek IV. A Gulag-tényekben, adatokban*. Budapest : A Múzsák Közművelődési Kiadó Nyomdája, 1991.

Irodalom

APPLEBAUM 2005 = Applebaum, A.: *A Gulag története I*. Budapest : Európa Könyvkiadó, 2005.

CZÉH 1995 = Czéh Z.: *A Gulag, mint gazdasági jelenség*. Budapest Magyar Ruszisztikai Intézet, 1995.; http://eszmelet.hu/czeh_zoltan-a-gulag-mint-gazdasagi-jelenség/ (Letöltés: 2016.09.10.)

FLIEGAUF 2014 = Fliegauf G.: A tetoválás mint szubkulturális jelenség: marginalizálódásra utaló jelek magyar fogvatartottak tetoválásain. *Börtönügyi Szemle* 2014/1 (2014) 48–64.

GORZÁS 2013 = Gorzás Zs. M.: A tetoválás, mint a női önkifejezés testet öltött gyakorlata. *TNTeF* 2013/3.2 (2013) 95–116.

IBOLYA 2012 = Ibolya T.: *A tetoválás, mint a kriminalisztikai azonosítás eszköze*. Kézirat. Budapest 2012.

IVANOVA 2006 = Ivanova, G. M.: *Isztorija Gulaga 1918–1958. Szocialno-Ekonomieseszkij i nolitiko-pravovoj aszpekti*. Moskva : Nauka, 2006.

KOVÁCS – SZTRÉS 1989 = Kovács Á. – Sztrés E.: *Tetovált Sztálin: Szovjet elitéltek tetoválásai*. Szeged : Népszava, 1989.

SCHILD – HORNYACSEK 2012 = Schild M. – Hornyacsek J.: Alternatív személyiség-megismerő eljárás a védelmi szférában: a tetoválási szimbólumok értelmezése. *Hadmérnök* XXI/1 (2012) 89–108.; SZTRÉS – KOVÁCS 1994 = Sztrés E. – Kovács Á.: *Az orosz tolvajvilág és művészete*. Budapest : Pesti Szalon, 1994.

SZENDI 2009. = Szendi G.: A tetoválásról: a test mint kulturális tárgy. In: Singer M. (szerk.): *Lelke rajta: a tetoválás pszichológiája: beszélgetések Dr. Buda Bélával, Dr. Csernus Imrével, Fehér Józseffel, Feldmár Andrással, Gémes Istvánnal, Horányi Krisztiánnal, Koncz Orsolyával, Spitzer Gyöngyivel (Somával) és Szendi Gáborral*. Budapest : Jaffa, 2009.

VASICEK 2003 = Vasicek, C.: *Voices from the Darkness: Women in the Nazi Camps and Soviet Gulag*. Boston : Boston College Electronic Thesis or Dissertation, 2003.

VINCENT 2015 = Vincent, M.: *Cult of the 'Urka': Criminal Subculture in the Gulag, 1924–1953*. (PhD dissertation) Norwich : University of East Anglia 2015.; https://ueaeprints.uea.ac.uk/61719/1/PhD_VINCENT_CORRECT.pdf (Letöltés: 2018.08.28.)

Женские татуировки в лагерях Гулага 1934–1953

ДОМИНИКА БАРДОНИЧЕКА

В моей статье с одной стороны из психологической точки зрения и с другой стороны по книге Балдаева - в которую он собирал татуировки пленников женских и мужских лагерей и тюрем Гулага - я исследую особенный аспект женских лагерей Гулага, женские татуировки при сталинской тоталитарной государственно-социалистической диктатуре. Я показываю, что женщины своими татуировками как попробовали выразить свою личность, чувства и мысли в течение бесчисленных понижений в должность, мучений и унижений. Татуировки кроме выражения прежних могли исполняться фактор коммуникаций и средства переживания. Но татуировки каким-либо целом готовились, их теме и мотивам надо было совпадать лагерным обычаям, и предписанным с пленниками и управлением Гулага правилам.